

Polja

časopis za kulturu, umetnost
i društvena pitanja
novi sad — godina XXXV
cena 20000 dinara
avgust—septembar '89.
broj 366—367

suze i sveci emil sioran

Dok hodaš ulicama, kao da stvari još uvek postoje. Ali kada gledaš kroz prozor — kroz svaki — sve postaje irealno: ljudi, drveće, životinje u konspiraciji nebića. Kako to da nas providnost okna toliko može odvojiti od života? Prozor koji nam otvara svet udaljava nas zapravo od nje-ga više nego zatvorski zid. Gledajući život, počinješ da ga zaboravljaš. Zato je u kafani istorija smešna. Ono što se napo-lju događa, s one strane okna, nema ni smisla ni stvarnosti. Vremenom svaki pogled gubi pripadnost životu i oko postaje faktor irealnog. Što više vidiš, sve udalje-niji si od bića, te na kraju ne razlikuješ drugo do spoljne ništa od božijeg leša u srcu.

ništa se ne zbiva selim arnaut

Zaista kako prolaze časi,
Praveći u zraku piruete, puzeći
U susret onima što tek trebaju doći,
Zaustavljajući ih. Psi sami sebi podižu kućice,
Vezuju se za lance, odvikavaju lajati. Odněkud,
Časi prolaze. Neko danonočno
Ponavlja naše riječi okretne kao splavarev
Osmijeh. Ruke se zbrajaju,
Otpočinju i naprasno završavaju
obredi. Lude dube na glavama
Obrušene kao Cezarov palac. Točkovi se okreću,
I miješaju prašinu sa prahom.
Ništa se ne zbiva.
Ti sve to gledaš, skoro
Nadgledaš, strpljiv i smijeran,
Privikavaš se na jutro okraćalo kao košulja.
Ništa se ne zbiva.
Samo se krst pokreće
Pred očima kao vjetrenjača.

Svetlost nije subjekt poezije. Suncu ćeš biti najzahvalniji ako ga opevaš? Egipćani su ga učinili bogom jer drugači-je nisu mogli da mu sačine himere. Svet-lost je lišena diskrecije i intimnosti. Kada si nesrećan, ona je doista provokacija. Sunce opisuje luk sreće, ali poezija postoj-i samo u praskozorje i predvečerje. Du-boko i konačno podne? Kao kad bi inspi-racija bila moguća u ponoći!

... A samo u praskozorje i predvečer-je zraci padaju u pravcu srca. Nisam do voljno star i srećan da bih voleo sunce!

Davno sam počeo da gubim sve oko sebe; stvar po stvar nestaje u beskonač-nom zanosu praznine? Početi apstrakci-jom od predmeta a završiti apstrakcijom od sveta, to je put mišljenja.

Samo muzika može postati supstanca u apsolutnoj praznini, i sve se mora povu-ći da bi suzama načinilo postelju. Sa pro-sjačkim bogom hteo bih da idem ruku pod ruku, valjda ćemo zajedno otkriti svet sa sladim otrovima. Tako bih zalutao s božjom senkom ispred sebe. Sada ga že-lim s desne strane jer bez njega ne mogu učiniti korak u strahu bez prirodnog po-četka. — Bože, dodi da zajedno lutamo pustinjama i šumama i nademo stenu sa-žaljenja, koja će se survati na nas i pri-čvrstiti nas u tišinu, a koje si se plašio na početku! Umreti podruku sa bogom!.. plakati za sudnjim danom...

* * *

Pejzaž koji te izbacuje iz vremena i prirode nije drugo do beg od vremenosti. Otuda čudna senzacija mučne i prijatne nedefinisanosti: da ničega nema svaki put kada napuštamo san o materiji, san koji je priroda.

Pogledajte drveće u tihom sunčanom danu, kada lišće podseća na vez srca u proleće, i shvatićete da svi problemi ble-de pred ravnodušnim rastom prirode, pred njenom nesvesnošću, bez koje sve postaje bol, kletva i duh. Ili, ako imate sreću ili nesreću da svakodnevno po-smatrate jelku koja se diže pred kućom kao negacija i demonstracija života protiv samog sebe, nekorisnost napora izgle-daće vam ubitačna i želećete da vas život osvoji bez prirode. Ko nije zavideo biljka-ma ne zna šta je užast svesti. Slabost pre-ma prirodi polazi iz užasa svesti. Duh ni-šta ne kazuje i zato volite odsustvo pita-nja i odgovora kod biljaka.

Čovek je »zabušavao« u prirodi. Ono-liko koliko je uspeo, izišao je iz orbite ži-vota, a njegova tragedija se crpla u višku pridodatom prirodi. Beg među večnim božjim životinjama stvorio je udaljenost od života, koju uzaludno pokušava da savlada težnjom prema iskonskoj nesves-ti. Čemu se približavaju srca u ljubavi prema prirodi? Ka njegovom snu. Potre-ba da se zaboravi užas... I san prirode je iskonsko lelujanje, ponoća nedeljivosti, neodgovornost neba ili sreće za nezna-nje. Među cvećem i drvećem, spoznaja je greh. Atentat pod veselim plavetnilom. Od Adama do Baudelairea, ili Dostojev-skog, čovek je samo registrovao katastro-falne posledice viška datog prirodi. Na planu Stvaranja, duh nije uzet u kombi-naciju.

Ljubav prema prirodi je, u stvari, nje-no sažaljevanje. Što je neko na nižem ste-penu svesti, utoliko je manje voli. Ne radi se o kajanju, jer taj je neprimetno izopa-ćena priroda. Neko nesvestan ne prime-ćuje pejzaž jer se ne može odvojiti od nje-ga.

I tako srećan čovek nema šta da traži u prirodi? Njemu nalazanje i ne treba. Prostaci i srećnici ne vode poreklo od Adama...

Nietzsche na jednom mestu kaže: »Tražio si najveći teret i našao si samog sebe.« Prirodu vole oni koji ovo razumeju i osećaju.

Ono što određuje da činiš nešto među ljudima jeste efektivno prisustvo vremena. Ne možeš ga ostaviti da teče pokraj tebe. A onda postaješ aktivan iz ubedenja. Odlučuješ se da učestvuješ u istoriji i u jednom trenutku osetiš da si prorok. Ko živi u vremenu treba da bude njegova žrtva, jer ono ne bi bilo vreme da sve ne guta i ne uništava. Zar ne osećamo katkad potrebu da se takmičimo s njim, da postanemo konkurenti? Možda su u tome konačni koreni samouništenja.

Kada se nađeš sam pred prirodom, počinješ da shvataš šta je večnost. Mediokritetstvo izgleda ti tada kao čisto ljudski atribut. Pogrešno se misli da klijanje prirode daje utisak obilnosti i dinamizma. Proces njenog rasta nije odmah čulan, kontemplacija nas prenosi, naprotiv, u blagost ničega a lepota afektira kontakt irealnog.

Svaki me pejzaž tera da zaboravim da postoje jedno »sada«, jedno »onda«, da su nekada postojali trenuci i da sam bio nesposoban da budem srećan u vremenu. Priroda ne može biti drukčije iskušana, osim kao mešavina raja i groblja. Nikada od samoće nisam tražio više od nadgrobne ploče i poljupca...

Ništa nikada ne beše. To je šapat koji nas miluje u predvečerje i sunce ga katkad šapće u plavom beskraju. No, sumraci nam otkrivaju sve nejasnosti života a lažna agonija sumraka je vrhunska nejasnost.

Posećivanje smrtnika je neprekidno krvarenje; za lucidnog čoveka to je rak srca. Ko je išao među ljude a ima još rezervi za druge rane, ništa nije razumeo u ljudskoj propasti.

Možeš se smatrati slobodnim samo onoliko koliko mrziš ljude. Ima toliko drugih stvari koje treba voleti! Kakvog smisla ima baktati se s njima! Treba ih mřzeti da bismo imali slobodu pripadanja nepotrebnim savršenstvima, tugama s one strane vremena, nadistorijskoj sreći. Odvratnost prema čoveku čini da voliš prirodu. Tada se ona pojavljuje u ulozi utešiteljice. Njena uloga je da nam zatvori rane, da nas izleći od dodira sa čovekom. Jednom dezinficirani, možemo krenuti na put kojim niko ne treba da nas prati. Kao takva, priroda nije više od stadijuma našeg odricanja od sveta, kao što ju je iluzija romantične filozofije učinila etapom odiseje duha.

Prirodi se vraćamo preko istorije. Pošto smo se umešali u stvari nastajanja i degradirali u događajima, ponovo otkrivamo prirodu, početni identitet koji smo smrvili delirijumom veličine svesti. Zao bilaznica istorije je efektivni višak nastajanja, koji nije bio unet u plan stvaranja. Zbog toga niko ne sme da odbije ovu avanturu.

Kada bi u prirodi postojalo jedinstveno preoblikovanje spoznaje, ona nas više ne bi zanimala, prestala bi da bude lju-ljaška zaborava. Gde bismo onda osvežavali strahote i muke lucidnosti?

Priroda poziva na neparfimisani u vazdušastu udrvenjenost, na ekstazu bez suza i punoću s uspomenu s one strane sveta. I tako ne osećaš više da si vezan i za jedan predmet, i ne veruješ ni u šta što ne bi bilo odvajanje od sveta.

Često želiš veliki poraz u životu da bi mogao potpuno da okusiš kakav smisao ima priroda kao okvir utehe. Slasti izgnanstva ne možemo okusiti mi, obični smrtnici. Priroda širokogrudo odgovara pobeđenim kraljevima i diktatorima. Nama preostaje samo izgnanstvo u biće, lutanje u postojanju.

Ne mogu gledati pjezaž, a da ne osetim potrebu da uništim sve što je kosmičko u meni. Biljna nostalgija, zemaljsko sažaljenje me povijaju i hteo bih da budem biljka, da umirem svakog dana, sa suncem. Previše je sumraka u našem srcu da bismo tražili prirodu radi njenih senki.

Život ima nešto od histerije kraja proleća. Kovčeg obešen o zvezde, trulo devičanstvo, nedostatak cveća — mešavina groblja i raja...

Nisam toliko nesrećan da bih bio pesnik... a ni toliko ravnodušan da bih bio filozof. No, dovoljno sam lucidan da bih bio osuđen. »Živim od tuđih umiranja« (Michelangelo). Ništa se više ne može dati o samoći...

Svet nije više od vežbanja tuge. Imao sam potrebu da razmišljamo o nečemu. Iz-

mislili smo ga kao materiju promišljanja. Zbog toga mišljenje ne gubi nijednu priliku da ga uništi.

Želja da padneš na dno kada god na tebe navali prevelika sreća... ekstatična radost načini od tebe skafander trivijalnosti i nije važno posle kog nema težiš ka mahali. Andeli u duši rađaju davole, a osmeš svetica najavljuje rzanje demona.

... Kada je sunce premalo za toliko sreće, uzaludno vičeš za morem nafte, crnih i vrelih talasa.

Jad i raj su različito tumačenje zdravlja. Samo njihova mešavina je bolest.

Neke je ljude bog hteo da načini »kompletnim«. I onda je na njih bacio kletvu klatna. Savršenstvo je guba ovenčana ružama.

Od toliko suza život je počeo da pati od vlage.

Kosmos je premala grobnica težnju muzičke ka smrti.

Dosada — muzičko odsustvo materije.

Melanholija — nesvesna muzika duše.

Ekstaza — delirijum duha.

Suze — muzika u obliku materije.

Buda je bio prvokativan optimista. Kako nije primetio da je bol ne samo ono što jeste već i ono što nije? Muka definiše biće koliko i nebiće. Ne možemo smisliti dimenziju postojanja ili ništavila — koja ne bi »bila« patnja. Praznina, šta je to ako nije neispunjena težnja ka bolu? Nirvana je eterična patnja, spiritualizovani stepen muke. **Odsustvo** može biti minus postojanja, ali ne i bola. Jer bol prethodi svemu. Prvenstveno Bogu.

Biljke sanjaju patnju, ljudi se rastržu u njoj. Ni kamenu nije strana, jer čitava priroda je samo predosećanje muke.

Stepenici svesti ukazuju na progres u bolu; čovek ih kruniše savršenstvom svoje muke.

Ne verujem da sam propustio ijednu priliku da budem tužan. (Imao sam ljudsku vokaciju.)

Sva bića plaču. Čovek je kao novinu doneo samo suze...

Oseća sam da ću doista umreti samo u ljubavnim krizama. Užas me više vezuje za svet nego tajanstveno odbijanje da se onesvestim pred životom. Čula se prazne da bi ga apsorbovale i napada nas komsos kroz sve svoje pore, jer reči i misli oneme u užasu ove slasti.

Kada ne bih vukao za sobom smrt kroz sve životne nade i poraze, tražio bih poglavlje u zoologiji i spasavao bih sa životinjama i Bogom u prirodnom snu, blagoslovljen od nepriznavanja. Ali, smrt, smrt... Zar me za nju vezuje samo skrivena čežnja biljnog pokajanja, klanjanje tužne biljke ili tajna zavera sa pogrebnom valovitošću prirode. Nije li to, možda, ubitačna oholost, gordost što nećeš da znaš da ćeš umreti? Jer ništa ti više neće laskati od pomisli na smrt, od pomisli, ne od smrti.

Toliko koliko živim, ni za šta na svetu ne bih se odrekao znanja da ću umreti; ali čekam smrt da bih mogao da zaboravim tu kletvu u njenom središtu.

U svim stvarima krije se plamen, jer užas otkriva kosmos kao početak plamena. Dovoljno je da se slomi ravnoteža panike i formalne harmonije užasa da bi planine postale iskre a zvezde pepeo. A posle takvih trenutaka teško da bi mogao u duši naći drugo, osim težnje za prostranstvima pustinje. Užas od predmeta i bića proizvodi večnu beskonačnost pustinje, i moliš Saharu da zadovolji tvoju ogromnu želju za pustoši. Sve pustinje prolaze pred tobom i žao ti je što ih je premalo na zemlji. Onda misliš na poravnanje planina, pokrivanje livada i šuma, sanjaš nasred bašte Mongoliju i rasprostirao bi na vodenim kristalnim tišinama žuto kinesko blato i prašinu iz pobesnelih sumraka Gobija.

Hrišćanski asketi smatrali su da je samo pustinja bez greha i zato su je upoređivali sa anđelima. Drugim rečima, čistoću nalazimo samo tamo gde ničega nema. Priroda je ugrožena od suštanstvene prljavštine. Šta se događa sa onima koji

intimnost nalaze samo u pustinji, i misle na Saharu kao na svoj dom? Beskrajni pesak i savršeni horizont razmazali su ih svojom beskrajnom nemilošću.

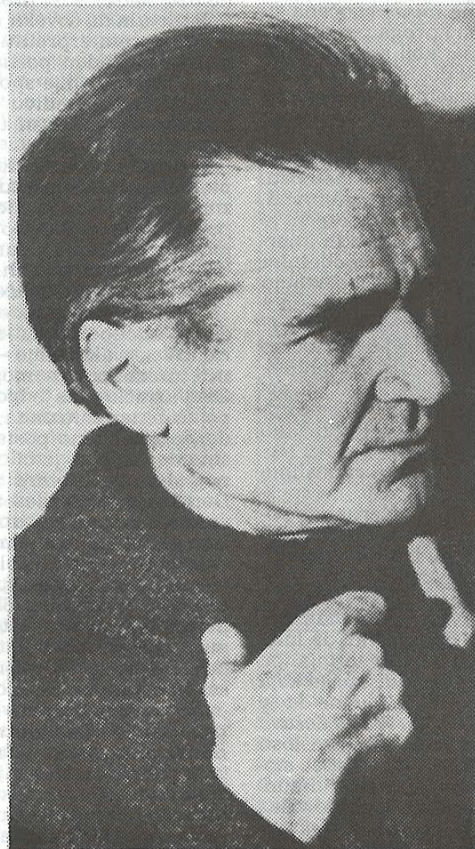
Bizarna čar koja te napada nasred biblioteke, dok si zadubljen u apstraktnu lekturu, prateći suptilne i nepotrebne filozofske polemike — neobuzdana želja za pustinjским prostranstvima, da pustinja izbije u neko poglavlje logike. Onda se sve stvari preokrenu, pa te jedno pitanje interesuje samo ako je preobraženo u apсурd. Kao da se mešaju sedimenti i pojmovi, geologija sa duhom, u survavanju koje ne bismo želeli da zaustavimo. To je lepa konfuzija, koja podseća na senzualni drhtaj u nostalgiji za smrću. Kad god zov kraja navali na tebe, žestoka čežnja, kao u prvoj mladosti, zamute ti krv u bolesnoj pokvarenosti. Svi udovi izgube pripadnost telu i u čudnom rastvoru krvi gola ženska tela toče mučnu punoću preko jedinstvenog straha. Smrti tokom svog rada budi kao reakciju vrhovnu funkciju života. Seksualnost i smrt mešaju se u unutrašnjim trzajima agonije i tako naprave nedefinisan kompleks straha i punoće. U nostalgiji za srmću živiš samo radi forme; težište se pomera u ništavilo, ali, bez želje za smrću, čovek ne bi zaslužio da mu se rezerviše posebno poglavlje među životinjama. Samo ako lucidno i krvavo žališ za utehama tame i učestvuješ duhom u nemilom gašenju, dižeš se iznad ostalih oblika života i ljudi. Smrt je vizitkarta individue.

Ko ništa ne zna o seksualnosti, a čuje, ili ne vidi seksualni akt, ništa ga neće sprečiti da veruje da prisustvuje agoniji, toliko vrhunski gestovi života i izrazi smrti slični. U stvari, pogrebni karakter seksualnosti ne može se negirati. Ta prolazna promuklost, komplikovanost sa senkama, čudna bestijalnost i odvratnost, ožalošćuje punoću delikatnog srca.

Sve se stvari međusobno mešaju. Između ozarenosti i nostalgije za smrću razlika nije veća od jedne nijanse. Plamen menja samo boju, ili bolje reći, u žudnji za krajem goriš nevidljivim plamenom. Događa se katkad da se smrt toliko ugnezdi u biće da panika ne nalazi način da oštari gušenje. I kao da se spušta mlinski kamen, pritisak pretvara odjednom užas u nostalgiju. Ne možeš disati u groznom beznadu, vibracija puna zagrljaja spaja te sa smrću, odviše uporna da bi bila konačna. Svi brežuljci izgledaju ti blagi, svaki odron lak, a svi ambisi previše svetli. Čežnja za smrću je goruća i kada je previše najintenzivnija postaje pozitivna, servirajući više života od svih stimulativa koje je izmislila ljudska nada. Eksces težnje ka gašenju nadražuje oholost više od strasti. I tako se javlja rosa na gangreni. Potreba za samoponištenjem iz prezira prema ljudima, da se pretvoriš u večitu žrtvu, u monstruma, u zver. . . Kakvog smisla ima konzumirati strast među neuspelim životinjama, biološkim malenkostima i kosmičkim karikaturnama? Čovek je inferiorniji ukoliko oseća veću potrebu za saradnjom, za »konstruktivnim« zajedničkim radom, ukoliko registruje ili misli na postojanje »drugog«. **Niko ne postoji**, to je obavezan i jak zaključak. I verovatno niko nikada nije postojao. Imperativ biti sam, užasno sam, mada ga osećaš od prvog geganja refleksije, treba ostvariti bez sažaljenja, uprkos svim simpatijama i slabostima. Univerzum je samo prostor za samoću a bića nisu napuštena od vrhovnog, osim da nam proveravaju i jačaju izolaciju. Nikada nisam nikoga sreo, mada sam se saplitao o

senke u nedostatku lucidnosti i obilja varki. Mogu li ljudi sa kojima se svadamo ili koje volimo biti upamćeni od nekog pamćenja? Neću balsamovati nijednu uspomenu — po rečima jednog pisca — ostaviću ih da trunu što brže, sve kipove izrezbarene u širokom pamćenju koje ne mogu više da služe ničemu, osim netoleranciji i odbijanju. Niko ne postoji; a ljudske senke nemaju zavodljivost sumraka da bismo ih gledali. Život mi daje senzaciju melaholične higijene. . .

Katkad od tišine tražiš odrvenjelost jer te obeznađuje šum misli među svežim grobovima. Događa se da se u planini, kada se vetar smiri, a sa njim i lamentacije jelki naljuti vazdušna buka leptirovih krila ili bezobrazna gracioznost cveća. Tada voliš udaljenost bezbojnog plavetnila, zbog njegovog odlutalog mira i

serafimske gluposti. Uvek su jedan od motiva slabosti prema nebu i njegovog nedostatak inteligencije. Plašim se da nebeska tela nikada ništa nisu znala.

Može li se voleti pesnik koji po stvarima posipa parfem agonije, i da li se uopšte možeš vezati za biće koje ne širi talasanje predvečerja. . . Mogu li se setiti neke knjige u kojoj nisam dešifrovao nejasnoće misli rođene iz tajnih plakanja? I može li se zadržati neki događaj iz života bez plodnosti gorčine i njenih pogrebnih sugestija? U ljubav se ulazi kao u grobnicu, a zagrljaji imaju čari samo noću, u abanosnim osmesima žena. Prividno volimo da bismo zaboravili da ne činimo ništa drugo da pratimo drugi žanr nesreće. Bez misterije patnje koju inspiriše žena kada misli da nas čini srećnim ljubav ne bi smanjila ništa od praznine života. Zašto te posle ljubavne noći, u kojoj nisi imao ništa da prebaciš životu, obuhvati kriza milosti prema postojanju? Trag slasti u duši: katastrofa lucidnosti.

Često mislim na anarhiste koji su se pre atentata zaključavali sa ženama, da bi u orgijama udavili poslednju pripadnost i grižu savesti. Samoubistvo, zločin i sve odluke o samoći bude sliku žene jer raskidanje sa njom simbolički označava odustajanje od života. Zato je ona prisutna u svakom kraju, konačni svedok čina izolacije. Ženomrsci, filozofi, sluge — iz mržnje, mudrosti i gluposti — sveli su ženu na povod instinkta i »konstruktivnu« ulogu, generacijsku i materinsku, kada nije nepotrebno raskalašna. Ne samo da kroz nju zadovoljavamo pozitivne težnje prirode, već je činjenica da ona prati pokušaje razaranja, samorazaranja, da je traže naše senke i trzaji — i to čini da budem škrt i prezriv prema ovim bićima sastavljenim pred alternativu: kurve ili svetece, proživljavaju nama nepoznatu dramu. Kad god želimo da se izgubimo, poslednji adio upućujemo ženi. Beda promašaja je oblik gubljenja unutrašnje veze sa njom. Promašeni ljudi su bića koja ne mogu da vole, jer ih na putu sopstvenog zova zaustavljaju nedostaci. Kompletni čovek koji je propao, ali koga za svet još vezuje životinski osmeh jedne služavke, daleko je od toga da bude promašen. Nesposobnost za ljubav je pozivnica za groblje.

Najlepša pohvala ženi jeste da misliš na nju kada nemaš više šta da izgubiš. Ti trenuci samoće, koji zapovednički nju zahtevaju da bi nas milovala, raskidanje je sa životom. . . Kada žena ne bi bila u središtu naših odbijanja, sveta, imali bismo pravo da je preziremo sa milošću i gadenjem. Onako, lako joj je kada joj i smrt prikaže u pomoć?

Ta bizarna i mučna senzacija slivanja praznine u usamljenim i nemilosrdnim noćima. . . Tih užas upija tamu, oblači srce i paraliziše mozak? Kao da se crno prostranstvo reže na komade. I survavaju se stene mraka preko tajnog požara zemlje. . . Svaka noć je univerzum u crnini, nepovratna slava. Kosmički izvor straha proizilazi iz noći bez početka, sa kojom je Bog vodio prvu borbu. Napola je dobio jer je uspeo da zameni noć i dan. Čoveku je preostalo da načini dan. Ali, nije uspeo da pobedi noć, osim u mislima. Njegovi protesti u mraku, nemilosrdna muka između senki nastavlja se među senkama — bez nade i bez starosti — stari plan Božanstvenosti. Mi ne spavamo odmora radi, već da bismo zaboravili noć, beskonačnost koju treba da savladamo. San je dezertiranje pred Bogom. Da li je on lek protiv straha, protiv svakodnevnog straha od noći? Ali košmari su samo derivati konstantnog užasa, jer ne sanjamo, osim da bismo se spasili od pritiska velikog straha poput mraka. »Lepi« snovi? Optičke iluzije užasa. Svaki čovek ispašta — od rođenja do smrti — greh što nije Bog. Zbog toga život nije drugo od kontinuirana religiozna kriza, površna kod vernika, potresna u onih koji sumnjaju.

Prema onome što svako mora da postane, život je samo gomila ruševina. Živimo u senci poraza i ranjene oholosti. Punoća snage, povećana od demencije, ne može se zadovoljiti na ovom svetu. Nema prostora za demijurški instinkt, za razarajuću žestinu koja guta svet. Život ima delirična zavodenja, u kojima Napoleon izgleda kao niži službenik. Šta ostaje od njegove zemaljske pustolovine pred ječanjem beskonačnosti ili neprekidnog milosrđa za Boga? Postoje »krize« milosrđa — jer ono nije konstantno stanje — koje te nagone da plačeš za svaćim — od kamena do božanstva. Sažaljenje degradira apsolut njegove senke.

Smisao religije je da nas poštedi od poraza naše volje za moć. Dodajući nove svetove našem, možemo li se nadati novim osvajanjima i poredama. Potreba za prostorom čini nas religioznim, uplašenim da se ne ugušim na prokletim i kobnim ivicama ovog sveta. Zato mistična i imperijalistička duša ne priznaje drugog neprijatelja do Boga. Njega treba osvojiti, poslednji otpor beznada. Kada jednom i on bude srušen, disaćemo slobodno i nećemo više nalaziti izgovor za samilost, osim u nama samima.

S rumunskog Petru Krdu